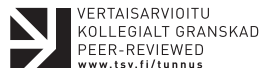

”HALUAA KOTIIN ÄIDIN LUO” – ERIMIELISYYDET JA LAPSEN ETU HUOSTAANOTON JATKAMISTA KOSKEVISSA VALITUKSISSA JA HALLINTO-OIKEUDEN RATKAISUISSA

Tiivistelmä: Lapsen huostaanotto on yksi vaikeimmista lastensuojelun ratkaisuista. Päätöksenteko on vaativaa myös tilanteissa, joissa ollaan erimielisiä siitä, tuleeko huostaanottoa jatkaa. Yksi tapa työstää erimielisyyttä on valitus hallinto-oikeuteen. Artikkelissa tutkitaan, miten vanhemmat ja lapset esittävät ja perustelevat huostaanoton purkua koskevan erimielisyyden heidän ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä ja miten hallinto-oikeudet tähän vastaavat. Aineistona on kolmen hallinto-oikeuden tekemät ratkaisut vuosilta 2014–2016 (N=125). Lisäksi on analysoitu yhdelle hallinto-oikeudelle osoitetut asianosaisten valitusasiakirjat (N=60).

Valituksen tekijänä oli useimmiten äiti. Lapsi oli valittajana yksin vain kahdessa valituksessa. Valittajalla oli avustaja valtaosassa valituksista. Pääsääntöisesti valitukset eivät menestyneet ja perheen jälleenyhdistäminen jäi toteutumatta valittajien toivomalla tavalla. Tässä erimielisyyksien käsittelyprosessissa lapsen näkökulman ja tarpeiden saaminen esille näyttää edelleen haastavalta – lähinnä lapsen kantaan vedottiin silloin, kun se tuki vanhemman tai hallinto-oikeuden kantaa. Lapsen edun vertailu eri toimenpidevaihtoehtojen välillä tavallisesti puuttui hallinto-oikeuksien päätösteksteistä.

Asiasanat: lastensuojelu, huostaanoton purku, perheen jälleenyhdistäminen, valitukset hallinto-oikeuteen, erimielisyydet, lapsen etu, koettu oikeudenmukaisuus

I. Johdanto

Lapsen huostaanotosta päättäminen on yksi vaikeimmista lastensuojelun ratkaisuista.¹ Huostaanotto muuttaa perustavanlaatuisella tavalla lapsen ja hänen vanhempiensa vastuuta, suhteita ja arkea ja se puuttuu merkittävästi lasten ja heidän vanhempiensa perus- ja ihmisoikeuksiin.² Voimakkaan interventionistisesta luonteestaan huolimatta huostaanotto on kuitenkin joskus välttämätön toimenpide turvaamaan lapsen oikeutta suojeluun ja erityiseen huolenpitoon.

Huostaanottoratkaisuja tehdään ilman täyttä varmuutta siitä, mitä niistä seuraa. Näin tapahtuu huolellakin valmistelluissa ratkaisuissa, koska ratkaisujen vaikutuksia ei voida koskaan täysin ennakoida: esimerkiksi vanhempien elämässä voi tapahtua muutoksia, lapsen kehityksessä yllätyksiä, tai sijaishuoltoapaikan ja lapsen välinen suhde toimiikin eri tavoin kuin oli ajateltu. Huostaanoton välittömiä vaikutuksia ja huostaanoton jatkamisen tarkoituksen-

1 Berrick ym. 2015, s. 366–378.

2 PeVL 58/2006, s. 3. Ks. myös esim. KHO 2011:99 ja EIT:n päätös Dolhamre v. Ruotsi 8.6.2010 (§ 108).

mukaisuutta tuleekin arvioida jatkuvasti, vähintäänkin kerran vuodessa. Tätä arviointia tehdään lapsen, vanhempien, sosiaalityöntekijöiden ja mahdollisesti muiden tahojen yhteisissä asiakassuunnitelmatapaamisissa.

Vaikka huostaanotto on nykyisen lainsäädännön mukaan voimassa ”toistaiseksi”, niitä puretaan kuitenkin harvoin, kuten artikkelista myöhemmin käy ilmi. Huostaanoton jatkamisesta ja purkamisesta käytävät neuvottelut ja arvioinnit sisältävät yhtä lailla monimutkaisia asioita ja epävarmoja kannanottoja kuin huostaanotosta päättäminenkin. Siksi myös erimielisyyksien todennäköisyys on suuri: sosiaalityöntekijän näkemys huostaanoton jatkamisen tarpeesta voi erota merkittävästikin vanhempien näkemyksestä ja lapsen näkemys voi puolestaan erota vanhempien ja sosiaalityöntekijän näkemyksistä.

Erimielisyyksiä työstetään eri tavoin. Yksi mahdollisuus on hakea muutosta sosiaalityöntekijän tekemästä päätöksestä, jolla huostaanoton lakkauttamista koskeva vaatimus on hylätty. Valitusoikeus on lapsen vanhemmilla ja huoltajilla, 12-vuotiaalla ja vanhemmalla lapsella, sekä henkilöllä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on ollut (LSL 89 §). Huostaanoton lakkauttamispäätöksistä tehdyt valitukset voivat kertoa sellaisista vanhempien, lasten ja sosiaalityöntekijöiden välillä olevista erimielisyyksistä, joita ei voida ratkaista sosiaalitoimessa käytettävillä keinoilla. Toisaalta ne voivat kertoa virheistä, joita sosiaalitoimessa on tehty tai jotka tulevat sijaishuollossa esiin: puutteellisesta asian selvittämisestä, asianosaisten vähäisestä osallisuudesta omia asioitaan koskevissa päätöksissä, väärinkäytöksistä tai muista asioista, jotka vakavasti vaarantavat oikeudenmukaista päätöksentekoa ja lasten oikeuksia tukevaa lastensuojelua.

Valitukset seuraavalle päätöksentekotasolle ovat yksi suomalaisen järjestelmän tapa tutkia ja korjata mahdollisia virheitä. On viitteitä siitä, että vaikeissakin lastensuojelun väärinkäytöstilanteissa tätä keinoa käytetään vähän, mikä näkyy esimerkiksi sijaishuollon epäkohdista käsittelevässä menneisyys selvityksessä.³ Valitusten ja niihin annettujen ratkaisujen tutkimisessa on kyse siis lastensuojelujärjestelmän oikeudenmukaisuuden ja sen laadun, sekä lastensuojelun asianosaisten osallisuuden ja päätöksentekoon vaikuttamisen tutkimisesta. Valitukset voivat paitsi korjata valitusten kohteena olevia virheitä, myös välillisesti vaikuttaa tuleviin päätöksiin.⁴

Tarkastelemme artikkelissa hallinto-oikeudelle tehtyjä valituksia ja niiden ratkaisuja huostaanoton jatkamisesta koskevissa asioissa. Tarkastelu kohdistuu ensin vanhempien, lasten ja heidän mahdollisten asiamiestensä tekemiin valituksiin, joita lähestytään vanhempien ja lasten esittämän erimielisyyden osoituksina: sosiaalityöntekijöiden, lasten ja vanhempien erimielisyys huostassapidon jatkamisesta on käännetty valituksen muotoon. Tuossa käännökessä (transformaatioissa) keskeisen kiinnostuksen kohteena ovat näkyvä erimielisyyden esittämisen tapa, sisältö ja perustelut (erimielisyysasetelmat).⁵ Tämän jälkeen tarkastellaan hallinto-oikeuksien ratkaisuja valitusasioissa. Keskiössä ovat ratkaisujen oikeudelliset perustelut, joissa hallinto-oikeus avaa sitä, miten se on soveltanut voimassa olevaa lainsäädän-

3 Hytönen ym. 2016.

4 Shavell 1995. Ks. samoin Mäenpää 2007, s. 263-277.

5 Miller – Holstein 1996.

töä yksittäistapaukseen. Kirjoittamisotteessa hyödynnetään sekä oikeus- että yhteiskuntatieteen lähestymistapoja asiakirja-aineiston tarkasteluun.⁶ Artikkelin johtopäätösoiossa tulosten annetaan ylittää lähestymistapojen väliset rajat sen valottamiseksi, miten valitukset toimivat huostaanoton päättämistä koskevissa erimielisyyksissä.⁷

Analyysin kohteena ovat erityisesti asianosaisten ja hallinto-oikeuden tulkinnat lapsen edusta erimielisyystilanteissa. Keskittymistä tähän teemaan ohjaa empirinen havainto siitä, että valitukset painottuvat vanhemmissa ja olosuhteissa tapahtuneiden muutosten esittämiseen. Hallinto-oikeuden ratkaisuisa punnitaan näitä muutoksia suhteessa lapsen etuun. Tästä muodostuu jännitteinen asetelma: haluaa kotiin äidin luo -ilmaisua saatetaan käyttää valituksissa osoittamaan valittajan toiveita ja näkemystä lapsen edusta, kun taas hallinto-oikeuden ratkaisussa samaa ilmaisua punnitaan muusta kuin vanhemman toiveen suunnasta. Tämä jännitteinen asetelma on tunnistettu aiemmassa huostaanottopäätöksentekoa tarkastelevassa tutkimuksessa,⁸ mutta nyt lähestymme sitä tuoreella aineistolla.

2. Perheen jälleenyhdistäminen erimielisyyden aiheena lastensuojelussa

Suomessa huostaanottopäätös on aina voimassa toistaiseksi (LSL 47 § 1). Huostaanoton aikana lastensuojelun keskeinen tehtävä ja lakisääteinen velvollisuus on työskennellä siten, että alkuperäinen perheyhteys voidaan palauttaa (LSL 4 §). Työskentely tähtää siihen, että lapsen kotiuttamisen esteet poistuvat tai vähenevät ja lapsen edun mukainen huolenpito voidaan turvata kotona avohuollon tukitoimenpiteiden avulla tai ilman niitä. Tavoite perheen jälleenyhdistämisestä on keskeinen osa Euroopan ihmisoikeussopimuksen (8 art.), perustuslain (10 §) ja lapsen oikeuksien sopimuksen (9 art.) turvaamaa perhe-elämän suojaa.⁹

Vaikka perheen jälleenyhdistäminen on keskeinen tavoite eri maiden lastensuojelussa, se tarkoittaa kuitenkin eri asioita. Se voi tarkoittaa täysimittaista lapsen paluuta vanhempiensa hoitoon ja kasvatukseen – kuten asiaa tässä artikkelissa lähestytään – mutta myös yhteydenpitoa puhelimitse tai kirjeitse ja vanhempien luona vietettyjä lomajaksoja.¹⁰ Tavoite on voitu sitoa aikaan: tietyn huostassa vietetyn ajan jälkeen huostaanotto muutetaan pysyväksi tai lapsi adoptoidaan, jolloin perheen jälleenyhdistämistä ei enää tavoitella.¹¹ Perheen jälleenyhdistämiseen kohdistuukin suomalaisessa lastensuojelussa poikkeuksellisen suuria odotuksia, koska toistaiseksi voimassaolevien huostaanottojen kohdalla perheen jälleenyhdistämisen tavoite on aina olemassa. Tavoite ei ole ongelmaton muun muassa lapsen

6 Kirjoittajien työnjako on ollut seuraavanlainen: Tarja Pösö on analysoinut valitusasiakirjoja sosiaalitutkimuksen näkökulmasta, Virve Toivonen hallinto-oikeuksien ratkaisuja oikeustieteellisestä näkökulmasta ja kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet lähtökohtien ja johtopäätösten kirjoittamiseen. YTM Sanna Laine on koodannut asiakirja-aineiston kirjoittajien laatiman koodausohjeen mukaisesti. Sanna Laineen työpanos on merkittävä ja ansaitsee suuren kiitoksen, vaikka hän ei ole osallistunut artikkelin kirjoittamiseen.

7 Oikeustieteessä tätä on kutsuttu mm. tutkimukselliseksi vuorovaikutusmalliksi (Siltala 1997, s. 279–290) tai yhteiskunnalliseksi oikeustutkimukseksi (Ervasti 2017, s. 11, laajemmin s. 9–24).

8 Ks. esim. de Godzinsky 2012a ja de Godzinsky 2014.

9 Ks. tarkemmin Pellonpää ym. 2018, s. 807–830. Ks. myös esim. Y.C. v. Yhdistynyt Kuningaskunta 13.3.2012 (§ 137) sekä YK:n Sijaishuollon ohjeet 20.11.2009, erit. kohdat 49–52.

10 Farmer 2018.

11 Burns ym. 2017.

pysyvyysskokemusten näkökulmasta.¹²

Laajasti kansainvälistä tutkimusta perheiden jälleenyhdistämisestä kokoavan katsauksen perusteella päätös lapsen palaamisesta alkuperäiseen perheeseensä on lapselle ja vanhemmille tärkeä, mutta riskialtis. Varmuus siitä, että ongelmat ovat poistuneet tai merkittävästi vähentyneet, vaatii tarkkaa arviointia ja on silti usein epävarmaa.¹³ Lähtökohtaisesti muutosten tulisi olla olennaisia ja niiden pysyvyydestä myös kotiuttamisen jälkeen tulee olla jonkinasteinen varmuus.¹⁴ Onnistuneimmat paluut liittyvät keskimääräistä vähäisempiin ongelmiin itse huostaanottilanteessa, lyhyeen sijoitusjaksoon (alle vuosi) ja vahvaan ja systemaattiseen lastensuojelun tukeen. Silti lapsen uutta sijoitusta voidaan joutua harkitsemaan. Lapselle taas moninkertaiset sijoitukset merkitsevät perustavanlaatuista arjen, huolenpidon ja sosiaalisten suhteiden muutosta, ja ne voivat olla merkittävä kuormitustekijä lapsen hyvinvoinnin kannalta.¹⁵

Suomessa aihetta on tutkittu vähän¹⁶ ja tutkimustiedon pohjalta on siksi vaikea piirtää kuvaa jälleenyhdistämisestä. Tilastojen mukaan huostaanotot päättyvät vain harvoin muuten kuin lapsen täysi-ikäistymiseen: vuonna 2016 lakkautusprosentti oli 4,5 % vuoden aikana huostassa olleista lapsista.¹⁷ Selvitysten ja lastensuojelun tilaa kuvaavien raporttien perusteella on esitetty, että lastensuojelun piirissä olevat perheet jäävät usein vaille kokonaisvaltaista ja jälleenyhdistämistä pitkäjänteisesti kannattelevaa tukea.¹⁸ Tämä voi puolestaan johtua niin resurssi- kuin työorientaatioseikoista. Huostaanoton aikana työskennellään kyllä monin tavoin lapsen läheisten suhteiden ylläpitämiseksi, mutta tunnistetaan myös työskentelyä estäviä tilanteita, kuten esimerkiksi vanhemman vetäytyminen yhteydenpidosta.¹⁹ Huostaanottojen vähäinen purkaminen voi liittyä myös huostaanoton viimesijaiseen luonteeseen ja siihen, että huostaanoton taustalla olleet vakavat ongelmat ovat pysyneet muuttumattomina, tai muutokset eivät avohuollon tuellakaan riitä turvaamaan lapsen edun mukaisista huolenpitoa. Voi myös olla, että perheenjäsenet eivät ole keskenään yksimielisiä siitä, tulisiko huostaanotto lopettaa. Äidin toive ei välttämättä ole sama kuin lapsen.

Huostaanoton lakkauttamisen erimielisyyksiä käsitellään sosiaalityössä monin eri tavoin. Lastensuojelun kaltaisissa hyvinvointipalveluorganisaatioissa erimielisyydet eivät välttämättä noudata lineaarista etenemiskaarta (erimielisyyden synty – ratkaiseminen – poistuminen), päätepisteenä erimielisyyttä aiheuttaneiden asioiden muuttaminen tai erimielisyydestä sopiminen, vaan erimielisyydet voivat myös jatkua, toistua ja uudelleenmuotoutua, tai sitten vain hiipua pois. Niiden käsittelymuodot myös vaihtelevat riippuen siitä, millaiseksi erimielisyys ymmärretään ja millaisiin asemiin palveluiden käyttäjät asettautuvat suhteessa erimielisyyttä koskeviin asioihin.²⁰ Valitukseen päätyvä erimielisyys on koetun erimielisyyden transfor-

12 Puustinen-Korhonen – Pösö 2010 ja Hoikkala – Heinonen 2013.

13 Farmer 2018, s. 17–20.

14 Aer 2012, s. 92. Ks. myös Araneva 2016, s. 367–368.

15 Farmer 2018, s. 30–42.

16 Pitkänen 2011 ja 2018 sekä Eronen 2013.

17 THL 9/2018.

18 STM 2013:19 ja Valtiontalouden tarkastusvirasto 6/2012. Myös laillisuusvalvonnassa on havaittu, ettei perheen jälleenyhdistämiseksi aina työskennellä lain edellyttämällä tavalla suunnitelmallisesti. Ks. esim. AOA 4300/2017 ja AOA 5242/2016.

19 Helavirta 2016.

20 Miller - Holstein 1996, s. 8–9.

maatio, joka edellyttää koetun sanottamista, esittämistä ja argumentointia valitukselta edellytettävässä muodossa. Menestyäkseen valituksesta pitäisi pystyä tunnistamaan oikeudellisesti merkitykselliset asiat ja sen pitäisi olla ymmärrettävissä myös oikeuden kielellä.

Hallinto-oikeuden valitukseen antama ratkaisu ei sekään itsestään selvästi poista erimielisyyttä vanhempien, lasten ja sosiaalityöntekijöiden välillä, vaan erimielisyys voi kokemuksellisesti jatkua ratkaisun jälkeenkin. Perinteistä tuomioistuinmenettelyä onkin arvosteltu juuri tästä näkökulmasta: vastakkainasettelulle ja ylhäältä päin annettulle ratkaisulle perustuvana se ei anna parhaita mahdollisia välineitä oikeudellisen riidan taustalla olevien erimielisyyksien poistamiseen tai lieventämiseen. Pitkittyvät konfliktit syövät niin asianosaisten kuin yhteiskunnankin resursseja, ja erityisen vahingollisia ne ovat lapsen näkökulmasta.²¹ Toisin kuin useimmissa muissa tuomioistuinasioissa, hallinto-oikeuden ratkaisu huostaanoton lakkauttamista koskevassa asiassa ei saa oikeusvoimaa, vaan lasta koskevan erimielisyyden saa viireille yhä uudelleen. Tarkoitus on turvata lapsen etu muuttuvissa tilanteissa, mutta samalla se osaltaan mahdollistaa konfliktin jatkumisen.

3. Lapsen etu huostaanoton lakkauttamisen arvioinnissa

Huostaanoton lakkauttamista koskevassa päätöksenteossa keskiössä on *huostaanoton edellytysten* arviointi, samalla tavoin kuin huostaanottoakin koskevassa päätöksenteossa. Huostaanoton jatkaminen edellyttää, että lapsen kasvuolosuhteissa syntymäperheessä on edelleen tekijöitä, jotka vaarantavat tai uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä, tai että lapsi itse, omalla käytöksellään, vaarantaa terveyttään ja kehitystään (*vaarantumisedellytys*),²² eikä lapsen edun mukaista huolenpitoa voida tilanteessa turvata lievemmillä, avohuollon tukitoimilla (*avohuollon ensisijaisuutta koskeva edellytys*). Lisäksi edellytetään, että lapsen *sijaishuoltoon sijoittaminen on lapsen edun mukaista*. Tässä arvioinnissa keskeistä on vertailu alkuperäisen kodin ja sijaishuoltopaikan välillä. Sijaishuoltoon jäämisen tulee turvata lapsen etu paremmin kuin lapsen kotiin palaaminen.²³ Ensi vaiheessa huostaanoton edellytyksiä arvioi sosiaaliviranomainen, jonka on tarkistettava edellytysten olemassaolo tarvittaessa ja aina asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, sekä silloin, kun lapsi tai huoltaja hakee huostassapidon lopettamista (LSL 47 §). Jos asianosaiset ovat eri mieltä sosiaaliviranomaisen kanssa ja aina kun asianosaiset ovat hakeneet huostaanoton lakkauttamista, asiassa on tehtävä valituskelpoinen hallintopäätös. Valitus siirtää asian hallinto-oikeuden arvioitavaksi.²⁴

Jos huostaanoton edellytykset yhä täyttyvät, lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus

21 Kootusti ks. Shaw 2010, s. 447-467.

22 Huostaanottojen syyperusteet poistettiin virallisista tilastoista 1980-luvulla tulkinvaraisina ja yksityisyyttä loukkaavina. Tämän jälkeen niitä on kuitenkin tarkasteltu yksittäisissä selvityksissä ja tutkimuksissa. Kasvuolosuhteissa olevat ongelmat, kuten vanhempien päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai vanhempien väliset ristiriidat, vaikuttavat usein huostaanoton taustalla myös niissä tilanteissa, joissa lapsi itse käyntyä tai oireilee jollakin epätoivottavalla tavalla. Ks. esim. Heino ym. 2016, de Godzinsky 2012a, s. 58-64, Hiitola – Heinonen 2009, s. 45-53 ja Marttunen 2008, s. 381-388. Huostaanoton taustalla on vain harvoin yksi tekijä, vaan kyse on pikemminkin monen samaan suuntaan vaikuttavan tekijän yhteen kietoutumisesta.

23 HE 252/2006 vp, s. 164. On mahdollista, että tällöin tulee esille tarve muuttaa sijaishuoltopaikkaa. Äärimmäisissä tapauksissa, esimerkiksi lapsen toistuvasti poistuessa luvatta sijaishuoltopaikasta, voidaan olla tilanteessa, jossa lapsen hyvinvointia ei tunnu turvaavan sen paremmin koti kuin sijaishuoltokaan. Araneva 2016, s. 371.

24 Ks. tarkemmin Araneva 2016, s. 464-466.

jatkaa huostaanottoa.²⁵ Jos taas yksikin edellytys on poistunut, ei huostaanoton ja sijaishuollon tarvetta lähtökohtaisesti ole ja huostaanotto on lakkautettava viran puolesta.²⁶ Tässäkin tilanteessa lakkauttaminen on vielä arvioitava lapsen edun näkökulmasta, sillä edellytysten poistumisesta huolimatta huostaanotto voidaan lakkauttaa ja perhe jälleenyhdistää vain silloin, kun se arvioidaan lapsen edun mukaiseksi (LSL 47 §).

Lapsen etu on lastensuojelun tärkein periaate, jonka on tarkoitus ohjata kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa lastensuojelussa (LSL 4 § 1). Lapsen etu on siten sekä aineellinen että menettelyllinen oikeus: lasta koskevista asioista ratkaisun on oltava lapsen edun mukainen ja ratkaisu on tehtävä lapsen edun huomioon ottavassa menettelyssä. Myös huostaanottoasioiden päätöksenteossa lapsen etu ohjaa sekä lopputulosta että menettelyä.²⁷

Päätöksenteossa lapsen edun arviointia on pidetty haasteellisena sen harkinnanvaraisuuden vuoksi. Käsitteenä lapsen etu ei itsessään kerro juuri mitään ja siksi retorisella lapsen etu argumentilla voidaan käytännössä perustella täysin vastakkaisiakin kantoja. Lastensuojelulaissa lapsen edun harkinnanvaraisuuden ongelmaan on pyritty puuttumaan määrittämällä lain 4 §:n 2 momentissa lapsen edun oikeudellinen tulkintasisältö lastensuojeluasioissa.²⁸ Lainkohdan mukaan eri ratkaisu- tai toimintavaihtoehtoja tulee tarkastella siltä kannalta, miten hyvin ne turvaavat:

- 1) lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet,
- 2) lapsen mahdollisuudet saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa,
- 3) lapsen mahdollisuudet saada taipumuksiaan ja toivomuksiaan vastaavaa koulutusta,
- 4) lapsen turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden,
- 5) lapsen itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen,
- 6) lapsen mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä
- 7) lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Kun arvioidaan huostaanoton lakkauttamista lapsen edun näkökulmasta, edellä mainittujen lapsen edun elementtien lisäksi on otettava huomioon myös sijaishuollon kesto-aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan kiintymyssuhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiensa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide (LSL 47 §).

Lastensuojelulakia koskevan hallituksen esityksen mukaan tarkoitus on, että lapsen etua koskevaa kokonaisarviota tehtäessä *kaikilla* lapsen edun elementeillä on merkitystä. Lapsen etua on toisin sanoen arvioitava laaja-alaisesti ja eri näkökulmista, myös lapsen. Lapsen

25 Se tarkoittaa, että huostaanotto voidaan tehdä myös vastoin lapsen ja huoltajien tahtoa. Valtaosa huostaanotosta tehdään ainakin jonkinasteisessa yhteisymmärryksessä lastensuojeluviranomaisen ja perheen välillä. Noin 20-25 prosenttia huostassa olleista lapsista on otettu huostaan tahdonvastaisesti. THL 17/2018, s. 8. Lastensuojelun sopimuksellisuudesta ja siihen liittyvistä ongelmista ks. esim. Koulu 2016 ja Huhtanen 2016.

26 Huostassapito lakkaa myös aina, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

27 HE 252/2006 vp, s. 77 ja 117. Ks. myös Lapsen oikeuksien komitean Yleiskommentti No. 14, kohta 6.

28 Ks. myös Yleiskommentti No. 14, kohdat 52-80.

oikeus osallistua omaa elämäänsä koskevan ratkaisun tekemiseen on irrottamaton osa lapsen etua. Tämä käy ilmi lainsäädännöstä (LSL 4 § 2 ja LSL 47 § 3) ja asiaa korostetaan myös lain esitöissä: lopputulos ei voi olla lapsen edun mukainen, jos osallistumista haluava ja siihen kykenevä lapsi ei ole saanut osallistua päätöksentekoon ja ilmaista siinä mielipiteitään. Lapsen edun arvioinnin lastensuojelussa tulisi siten olla lapsen oikeuksien sopimuksen viitoittamin tavoin lapsikohtaista, aktiivista, laaja-alaista ja kokonaisvaltaista toimintaa, johon myös lapsi osallistuu.²⁹

Kun lastensuojelulakiin on kirjattu ne elementit, joiden valossa lapsen tilannetta on arvioitava, ei lapsen etu lastensuojelussa lopulta olekaan täysin avoin ja epämääräinen, vaan melko tarkkaankin määritelty oikeudellinen käsite.³⁰ Täsmällinen sääntely ei silti poista lapsen edun harkinnanvaraisuutta kokonaan, eikä näin pidäkään olla. Päätöksenteossa pitää voida ottaa huomioon se, että jokaisen lapsen ja perheen tilanne ja tarpeet ovat omanlaisensa. Siksi myöskään lapsen edun arviointia ohjaavat lapsen edun elementit eivät ole tarkkoja tärkeysjärjestykseen laitettavia sääntöjä. Lastensuojelulaki tai sitä koskeva hallituksen esitys sen paremmin kuin lapsen oikeuksien sopimukseen eivät sano mitään siitä, miten lapsen edun eri elementtejä tulee arvioida ja punnita keskenään tai suhteessa muihin huomioon otettaviin seikkoihin ja muiden asianosaisten intresseihin.³¹ Myös uhat lapsen edun eri elementeille voivat olla eriasteisia vaihdellen pienistä epämukavuuksista aina lapselle kohtalokkaisiin seurauksiin, minkä lisäksi niiden vaikutukset lapsen elämään voivat olla lyhyt- tai pitkäkestoisia. Nämäkin seikat tulisi ottaa arvioinnissa huomioon.

Lapsen edun kaltaisen harkinnanvaraisen sääntelyn tilanteissa tuomioistuimen perusteluilla on erityisen tärkeä merkitys. Perusteluista tulee näkyä, mille tosiseikoille ratkaisu on perustettu ja miten näitä tosiseikkoja on oikeudellisesti arvioitu (HLL 586/1996, 53 §). Perustelujen avulla hallinto-oikeus osoittaa, paitsi että lapsen etu on arvioitu ja otettu huomioon, myös sen, mille lapsen edun eri elementeille ratkaisu perustuu. Erityisen tärkeät ovat perustelut valituksen hylkäävissä päätöksissä. Keskeistä on, että asianosaiset ymmärtävät, miksi asia on ratkaistu niin kuin se on.

4. Tutkimusaineisto ja analyysi

Tutkimus on tehty asiakirja-aineiston perusteella. Tutkimusaineistona ovat kaikki vuosina 2014–2016 tehdyt, huostaanoton lakkauttamista koskevat ratkaisut kolmesta hallinto-oikeudesta. Näissä tapauksissa huostaanoton lakkauttamista on haettu ensin lastensuojeluviranomaiselta. Viranomainen on tehnyt asiassa kielteisen päätöksen ja päätöksestä on valitettu hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden päätöksiä on kaikkiaan 125 ja niistä lopullisia asiakirjoja on 95. Yhdestä hallinto-oikeudesta mukana ovat myös valitusasiakirjat (N=60).³²

29 HE 252/2006 vp, s. 117–118.

30 Verrattuna muiden maiden lastensuojelulainsäädäntöön lapsen etu on suomalaisessa lastensuojelulain määritelty hyvin tarkkaan. Ks. Skivenes – Sørdsal 2018, s. 59–88.

31 Lapsen oikeuksien komitea on korostanut jäsenvaltioiden velvollisuutta varmistua siitä, että lapsen etu arvioidaan ja että sille annetaan arvioinnissa etusija suhteessa muihin intresseihin. Yleiskommentti No. 14, kohta 36. Sanottu ei komiteankaan mukaan kuitenkaan tarkoita, että lapsen etu ylittäisi aina ja kaikkialla muut kilpailevat intressit. Ks. tarkemmin Toivonen 2017, s. 114–116 ja Hakalehto 2018, s. 50–54.

32 Kaikkiaan valituksia oli ko. hallinto-oikeudessa tutkimusajanjaksolla 66, mutta kuuden tapauksen valitusasiakirjat puuttuivat aineistosta.

Tutkimusajanjaksona koko maan hallinto-oikeudet ratkaisivat yhteensä 270 huostaanoton lakkauttamista koskevaa asiaa.³³ Tutkimusaineisto käsittää siten 46 prosenttia kaikista tutkimusajanjaksolla tehdyistä ratkaisuista. Aineiston käyttöön on saatu lupa mukana olleista hallinto-oikeuksista. Aineistoa esitellään ilman tunnistetietoja ja siksi myöskään hallinto-oikeuksia koskevia tietoja ei esitetä.

Tutkimusaineiston analyysi jakautuu kahteen osaan, jotka esitellään omissa luvuissaan. Analyysin ensimmäisessä osassa on tutkittu em. 60 valitusasiakirjaa ja niiden erimielisyysasetelmia (dispute domains).³⁴ Jokainen valitusasiakirja on luettu siitä näkökulmasta, miten valittaja sanottaa valituksensa sisällön ja perustelut, ja nämä tiedot on koottu temataulukoon, jonka pohjalta teemoja on ryhmitelty pääperusteluiksi aineistolähtöisen temaattisen koodauksen periaatteiden mukaisesti. Perustelut ryhmittäivät kolmeen luokkaan, joista ensimmäinen, muutosta perusteleva luokka on hallitsevin. Luokkien sisältö kuvataan seuraavassa pääluvussa. Lisäksi on listattu ne asiakirjat, joilla valitusasia on dokumentoitu, niiden kirjoittajat, sekä laskettu niiden lukumäärät aineistossa. Valitusasiakirjoja on analysoitu kokonaisuutena, eikä esimerkiksi vastaselityksiä ole eroteltu.

Analyysin toisessa osassa tarkastellaan hallinto-oikeuksien perusteluja huostaanoton lakkauttamista koskevissa asioissa (n=95). Tarkastelun keskiössä on se, miten hallintotuomioistuimet punnitsevat valitusten erimielisyysasetelmia (muutos, alkuperäisen päätöksen virheellisyys, sosiaalityön kritiikki) suhteessa lapsen etuun ja miten lapsen osallisuus näkyy osana lapsen etua. Päätösten perusteluja luettiin pitäen silmällä muun muassa sitä, mitkä LSL 4 §:n 2 momentin eri elementit näkyivät päätöksissä ja oliko lapsi saanut osallistua päätöksentekoon siten kuin lastensuojelulaki edellyttää (5 § ja 20 §). Päätöksistä saadut tiedot koodattiin 44 kohtaisen muuttujaluettelon mukaisesti SPSS-tilasto-ohjelmaan. Koodaus tehtiin lapsikohtaisesti ja koodattua aineistoa käsiteltiin määrällisesti.

Taustatietoina valituksista todettakoon se, että useimmiten valituksen tekijä oli lapsen äiti, joko yksin tai yhdessä jonkun muun kanssa.³⁵ Lapsi yksin oli tehnyt kaksi valitusta, joista toisen lapsi peruutti ennen päätöstä. Avustaja oli mukana lähes 90 prosentissa valituksia. Valitukset koskivat lähes kaikenikäisiä lapsia (2-17 vuotta), vain imeväisikäiset puuttuivat joukosta.³⁶ Lasten keski-ikä oli 9,8 vuotta ja päätöksentekohetkellä he olivat olleet huostaanotettuina keskimäärin hieman alle 4 vuotta. Huostaanottojen kestot vaihtelivat kuitenkin suuresti (10 kuukaudesta 14 vuoteen). Myös kaikki sijoitusmuodot olivat edustettuina, kuitenkin niin, että suurin osa lapsista oli perhesijoituksessa (54 %). Lisäksi yhdeksän lasta (10 %) oli sijoitettuna jonkun läheisensä, esimerkiksi isovanhemman luokse.³⁷ Valitukset näyttivät keskittyvän erityisesti huostaanottoihin, jotka oli aikanaan tehty tahdonvastaisesti (70 %). 74 ratkaisussa 95:stä oli viitteitä siitä, että saman lapsen lastensuojeluasioista (mm. huostaanotto, kiireellinen sijoitus) on tehty aiempia valituksia.

33 Tuomioistuinten työtilastot OM 23/2015, OM 10/2016 ja OM 19/2017.

34 Miller – Holstein 1996.

35 Ks. samoin Hiitola – Heinonen 2009, s. 22 ja de Godzinsky 2012a, s. 65.

36 Tätä selittää se, että vauvojen huostaanotot ovat Suomessa harvinaisia. Pienten lasten sijoitukset ovat useimmiten avohuollon sijoituksia tai kiireellisiä sijoituksia. THL 9/2019.

37 Läheissijoitukset ovat osa perhe-elämän suojaa ja siksi ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle lastensuojeluviranomaisen on selvítettävä lapsen läheisverkoston mahdollisuudet ottaa lapsi asumaan luokseen tai muutoin tarjota tukea (LSL 32 §).

5. Valitukset koetun erimielisyyden kuvaajina

Huostaanoton purkamista koskevan erimielisyyden siirtäminen valituksen muotoon on tässä aineistossa tarkoittanut pääsääntöisesti oikeudellisen asiamiehen kirjoittamaa valitusta. Erimielisyyden transformaatio hallinto-oikeudelle tehtäväksi valitukseksi merkitsee koetun erimielisyyden sanottamista oikeudellisen asiantuntemuksen tavoilla ja kielellä. Mukana oli monia asiamiehiä edustamassa asian eri osapuolia. Useimmin asiamies edusti äitiä. Kolmessa valituksessa lapsella oli oma asiamies. Asiamiehen tekemissä valituksissa oli valitukseksi muotoillun dokumentin lisäksi äitien, isien tai lapsien omasanaisia asiakirjoja, jotka saivat erilaisia muotoja: käsinkirjoitettuja kirjeitä, lasten piirustuksia, tai kodin olosuhteita dokumentoivia valokuvia. Lisäksi mukana saattoi olla erilaisia asiantuntijalausuntoja esimerkiksi vanhemman päihteidenkäytöstä, vanhemman tai lapsen psyykkisestä terveydentilasta, samoin kuin läheisten kirjoittamia kuvauksia vanhemmasta tai vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta. Seitsemässä valituksessa oli erimielisyyksiä perheen jäsenten välillä ja dokumenttien sisällöstä merkittävä osa kohdistui toisen vanhemman näkemysten kiistämiseen. Tuolloin kiistettiin toisen vanhemman kuvaus omasta tilanteestaan ja/tai toisen vanhemman sopeutus ja kyvykkyys vastata lapsesta, jos huostaanotto purettaisiin.

Vain kymmenen (10) valitusta 60:stä oli vanhemman, lapsen (yksi) tai oheishuoltajan itsensä kirjoittamia. Ilman asiamiestä tehdyt valitukset näkyivät kirjelmän ja sähköpostiviesteinä hallinto-oikeudelle tai sosiaalityöntekijöille lähetettyjen sähköpostiviestien kopioina. Niiden muodot vaihtelivat paljon. Tyyliiltään ne irtaantuivat formaalista tavasta esittää erimielisyys, sillä ne kuvasivat elettyä ja koettua vahvasti yksittäisten tapahtumien ja omien tunnetilojen esittelyn pohjalta. Yksi valittaja oli esimerkiksi toimittanut kymmenittäin sähköpostiviestejä, joissa kuvattiin valokuvilla ja muilla tavoilla yhtäältä valittajan nykyistä tilannetta ja toisaalta sosiaalityöntekijän ammattitaidottomuutta. Ainoa lapsen tekemä valitus oli hänen ja vanhempien välisten erimielisyyksien vähentymistä käsittelevä – ja siltä pohjalta huostaanoton purkua perusteleva – kirjelmä, jonka tämä 16-vuotias lapsi oli sittemmin perunut. Valituksissa haettiin huostaanoton lopettamista. Joissakin valituksissa esitettiin lisäksi toive siitä, että jos huostaanottoa ei puretakaan, niin sijaishuoltopaikkaa muutettaisiin. Tällaisissa tilanteissa yleisesti toivottiin lapsen sijoittamista läheisten luo.

Valitusten keskeinen perustelu kohdistui sen osoittamiseen, että huostaanottoratkaisun aikainen tilanne on muuttunut (pääluokka 1). Pääsääntöisesti kuvataan vanhempien ja kodin olosuhteiden muutosta: vanhempi tai vanhemmat eivät käytä päihteitä, terveydentila ja työtilanne on parantunut, asuinolosuhteet ovat kunnossa, riittaiset ja väkivaltaiset läheissuhteet ovat poistuneet, vanhemman vankeustuomio on päättynyt, tai suhde lapseen on nyt lämmin, huolehtiva ja läheinen. Lapsen vaativa käytös on tasaantunut lääkityksen tai muun asianmukaisen hoidon myötä. Tämänkaltaisten kuvausten rinnalla saatettiin kiistää myös huostaanottoratkaisun aikaista tulkintaa: ongelmallisten tilanteiden mittasuhteet tai luonne oli alun perin tulkittu väärin, eikä huostaanotto ollut oikea ratkaisu (pääluokka 2). Myös nykytilaa koskevia asiantuntijänäkemyksiä kritisoitiin virheellisiksi tai puolueellisiksi (pääluokka 3). Puolueellisuudella viitattiin esimerkiksi siihen, että vanhemman tilanne nähtiin huonona, jotta sijaisperhe voisi jatkaa lapsen sijaisperheenä. Sijaishuoltopaikan laatua kritisoitiin, samoin kuin sosiaalityöntekijän tapaa valvoa sijaishuoltoa. Koska vanhemman tai vanhempien ti-

lanne oli nyt hyvä, kuvattiin huostassapitoa lapsen kielteisesti vaikuttavana asiana. Monissa asiamiesten kirjaamisissa valituksissa tuota kielteistä vaikutusta kuvattiin vieraannuttamisen käsitteellä. Joissakin viitattiin tutkimusraportteihin, joissa on esitelty huostaanotettujen lasten seurantatutkimusten tuloksia. Todettiin, että mitä pidemmäksi huostaanoton kesto kasvaa, sitä vaikeampaa perheen jälleenyhdistäminen on, ja sitä vakavampia ja kielteisempiä seurauksia huostaanotosta voi olla lapselle. Muistutettiin oikeudesta perhe-elämän suojaan.

Edellä kuvattua muutospainotteista kuvausta voi kutsua *Millerin* ja *Holsteinin*³⁸ mukaisesti keskeiseksi erimielisyysasetelmaksi: hallitseva erimielisyyden sisältö asetetaan valituksissa vanhempien ja olosuhteiden nykytilan luonteen esittelyyn, jossa sosiaalityöntekijöiden ja valittajan/valittajien näkemykset eroavat. Asiamiehen ja vanhemman/vanhempien näkemys ohjaa erimielisyysasetelman sanottamista, mutta tilaa annetaan myös lasten näkemyksille. Lasten näkemykset esitetään niin, että ne tukevat vanhempien näkemystä: lapsi haluaa äidin luo -ilmaisu on yksi toistuva tapa kuvata lapsen näkemystä erimielisyysasiassa. Silloinkin, kun lapsi itse sanotti näkemystään joko suoraan omien viestiensä pohjalta tai välillisesti asiamiehen ja kuulemisraporttien pohjalta, oli hänen kantansa pääsääntöisesti aikuisvalittajan näkemyksen mukainen. Voi siis sanoa, että vanhempien ja olosuhteiden muutosta painottava erimielisyysasetelma tunnistaa lapsen näkemykset, mutta sanottaa sitä osana muutosten nykyhetkistä luonnetta. Lapsen edun tai lapsen oikeuksien näkökulma on läsnä, mutta se tarkoittaa tässä aineistossa oikeutta perhe-elämään syntymävanhempien kanssa tavalla, jossa vanhempien näkemykset ja intressit ovat vahvoja.

6. Hallinto-oikeuden päätökset ja lapsen etu

Hallinto-oikeusaineisto koostui kokonaisuudessaan 125 ratkaisusta. Varsinaisia asiaratkaisuja, joiden perusteella analyysi tehtiin, oli 95. 30 valitusta jäi tutkimatta, raukesi tai asia palautettiin takaisin lastensuojeluviranomaiselle. Rauenneissa valituksissa (n=14) valittaja oli peruuttanut valituksen. Kahdeksan valitusta jätettiin tutkimatta erilaisten valitusten muodollisten puutteiden vuoksi ja saman verran valitusasioita palautettiin takaisin lastensuojeluviranomaisen käsittelyyn. Palautusten synä oli se, ettei lastensuojeluviranomainen ollut selvittänyt asiaa riittävästi päätöksentekoa varten, vaikka lapsen kasvuolosuhteissa oli tapahtunut objektiivisesti todennettavia, olennaisia muutoksia.³⁹ Kaikki palautusratkaisut olivat samasta hallinto-oikeudesta. Tutkimusaineiston perusteella ei voitu päätellä, mistä selvittämättä jättäminen on johtunut. Taustalla voivat vaikuttaa sekä niukat resurssit että työorientaatiokysymykset.

Pääsääntöisesti asianosaisten valitukset eivät menestyneet (n=81, 85 %), vaikka hylkäämisprosentti olikin matalampi kuin huostaanottoa koskevissa päätöksissä on ollut.⁴⁰ Kuiden lapsen (6 %) huostaanotto lakkautettiin. Lisäksi kahdeksan lasta sijoitettiin kotiin huos-

38 Miller – Holstein 1996.

39 Lähtökohtaisesti hakijan (huoltaja tai lapsi) tulee esittää selvitys siitä, millä perusteella hän hakee huostaanoton lakkauttamista. Viimekätinen vastuu siitä, että asia on riittävästi ja asianmukaisesti selvitetty, on kuitenkin viranomaisella (HL 434/2003, 31 §).

40 Ks. Hiitola – Heinonen 2009 (93 %) ja de Godzinsky 2012a (95 %).

taanoton jäädessä toistaiseksi voimaan.⁴¹ Yhtä lukuun ottamatta hallinto-oikeuden päätökset oli tehty yksimielisesti.⁴²

Valitusten tapaan myös hallinto-oikeuden päätökset keskittyivät lapsen kasvuolosuhteissa tapahtuneisiin väitettyihin muutoksiin, eli sen arvioimiseen, ovatko vaarantamisedellytykset poistuneet, vai onko lapsen kasvuolosuhteissa edelleen jotain sellaista, joka vaarantaa tai uhkaa vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Toisin kuin valituksissa oli esitetty, hallinto-oikeudet katsoivat useimmiten, että vaarantamisedellytys täyttyi edelleen (70 %), eikä huostaanottoa siksi lakkautettu. 15:ssä (15 %) valituksen hylkäävässä päätöksessä hallinto-oikeus arvioi, että huostaanoton edellytykset olivat kyllä poistuneet, mutta huostaanoton lakkauttaminen ja lapsen palaaminen alkuperäiseen kotiin oli lapsen edun vastaista. Osa hallinto-oikeuksien perusteluista oli tosin tältä osin jossain määrin epäselviä, sillä niistä ei aina käynyt selkeästi ilmi, olivatko edellytykset hallinto-oikeuden mukaan lakanneet vai eivät. 16 valitusta (15 %) hyväksyttiin joko kokonaan tai osittain. Näissä ratkaisuissa hallinto-oikeus asettui valittajan esittämien näkemysten kannalle: vaarantamisedellytys oli poistunut tai ainakin vähentynyt niin, että lapsen edun mukainen huolenpito oli mahdollista toteuttaa alkuperäisessä kodissa avohuollon tukitoimien avulla. Hyväksyvät valitukset painoutuivat aineiston vanhempiin lapsiin (keski-ikä 13 vuotta), joiden huostaanotot olivat kestäneet keskimääräistä pidempään (5,5 vuotta).

Hallinto-oikeuden päätöksistä oli jossain määrin haastavaa hahmottaa niitä lapsen edun elementtejä, joiden valossa hallinto-oikeus oli tapausta arvioinut. Lapsen edun eri elementteihin viitattiin vain harvoin suoraan. Useimmiten piti päätellä tapauksen tosiseikoista, mille lapsen edun elementeille hallinto-oikeus oli päätöksensä perustanut. Mitä konkreettisemmin tosiseikat kävivät päätöksestä ilmi, sitä helpompi oli nähdä yhteys niiden ja lapsen edun välillä. Näytti siltä, että LSL 4 §:n 2 momentin mukaisista lapsen edun eri elementeistä useimmiten merkitystä sai lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi (67 %). Se on ymmärrettävää, sillä se on lapsen edun eri osatekijöistä laaja-alaisin ja siihen voivat vaikuttaa varsin monenlaiset vaarantamistekijät. Muutamissa tapauksissa määrävä merkitys oli lapsen läheisillä ihmissuhteilla (n=10), turvallisella kasvuympäristöllä (n=8), sekä lapsen ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden turvaamisella (n=3). Niissä oli kyse muun muassa vanhempien tai lapsen psyykkisistä sairauksista, pitkittyneistä eroriidoista tai perheväkivallasta.

Tapauksissa, joissa huostaanottoa ei lakkautettu sen edellytysten poistumisesta huolimatta (n=15), hallinto-oikeudet antoivat merkitystä lähinnä *lapsen ja sijaishuoltoa antavan väliselle kiintymyssuhteelle*. Muut LSL 47 §:n 3 momentissa mainitut lapsen edun elementit (sijaishuollon kesto, lapsen ja hänen vanhempiensa välinen kanssakäyminen, sekä lapsen mielipide) saivat selvästi vähemmän huomiota. Lainsäätäjän edellyttämä lapsen edun vertailu eri toimenpidevaihtoehtojen (sijaishuoltoon jääminen – kotiin palaaminen) välillä puut-

41 Huostaanotettu lapsi voidaan huostaanottoa lakkauttamatta sijoittaa alkuperäiseen kotiin määräajaksi, enintään kuudeksi kuukaudeksi, silloin kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista tai se on muuten lapsen edun kannalta perusteltua (LSL 49 § 3). Kun huostaanottoa ei lakkauteta, lapsen uudelleen sijoitus kodin ulkopuolelle onnistuu tarvittaessa nopeasti sijaishuoltopaikkaa muuttamalla. Ks. myös Itä-Suomen HaO 29.3.2017 17/0116/2 ja KHO 20.6.2018/3049.

42 Huostaanottopäätökset tehdään kokoonpanossa, johon kuuluu kaksi lainoppinutta jäsentä sekä asiantuntijajäsen. Äänestysratkaisut ovat hallinto-oikeuksien käsittelemässä lastensuojeluasioissa hyvin harvinaisia. de Godzinsky 2012a, s. 121-122.

tui lähes täysin. Muutamissa tapauksissa lapsen alkuperäistä kotia ja sijaishuoltopaikkaa käsiteltiin hallinto-oikeuksien johtopäätöksissä jossain määrin rinnakkain. Varsinaista vertailua ei kuitenkaan tehty yhdessäkään tapauksessa.

Vaikka valitukset pääosin hylättiin, noin puolessa ratkaisuista hallinto-oikeuden lapsen edun arviointi oli kuitenkin moniäänistä. Hallinto-oikeus ei toisin sanoen arvioinut lapsen edun mukaista ratkaisua ainoastaan sosiaalitoimen, vaan myös asianosaisten ja asiantuntijoiden esittämien näkemysten valossa. Puolet ratkaisuista oli sellaisia, joissa hallinto-oikeuden ratkaisu näytti perustuvan ainoastaan lastensuojeluviranomaisen esittämiin näkemyksiin.

Valituksissa lapsen näkemykset tuotiin esiin niin, että ne tukivat aikuisen näkemystä asiassa. Yleisvaikutelma lapsen asemasta päätöksissä oli kuitenkin deskriptiivinen: perustelut olivat lasta kuvailevia ja useimmiten lasta kuvasi joku muu kuin lapsi itse. Vajaassa kolmasosassa päätöksiä (29 %) lapsi oli omine näkemyksineen mukana määrittämässä oman etunsa mukaista ratkaisua. Pääsääntöisesti tällöin oli kyse yli 12-vuotiaista lapsista, mutta mukana oli myös muutama (n=6) alle 12-vuotias. Yhdessä tapauksessa lapsen edun arvioinnissa oli määrävänä lapsen oma näkemys. Kyseisessä tapauksessa teini-ikäisen huostaanoton syynä oli ollut lapsen ja vanhemman välinen syvä ristiriita. Myös huostaanoton jälkeen lapsi oli systemaattisesti kieltäytynyt tapaamasta vanhempaansa. Ratkaisu perustui olennaisin osin lapsen hallinto-oikeudelle toimittamaan kirjalliseen selitykseen, jossa hän kertoi, ettei hän halua huostaanoton lakkauttamista, eikä myöskään pitää yhteyttä vanhempaansa.

Aineistossa oli kuitenkin myös päätöksiä, joissa lapsi oli lähes näkymätön (16 %). Se tarkoittaa, etteivät lapsi tai tämän näkemykset tulleet esille sen paremmin lapsen kuin muunkaan tahon kertomana. Nämä lapset olivat pääsääntöisesti nuorempia kuin aineiston lapset keskimäärin (keski-ikä 6,5 vuotta), mutta myös vanhempien lasten näkemykset oli voitu si-vuuttaa päätöstekstissä täysin. Esimerkiksi kahden yli 12-vuotiaan sisaruksen huostaanoton lakkauttamista koskevassa tapauksessa huostaanoton lakkauttaminen oli myös lasten toive, jonka lapset olivat ilmaisseet hallinto-oikeudelle kirjallisesti. Hallinto-oikeuden päätös keskittyy kuitenkin vanhempien ongelmien kuvaamiseen, eikä lasten näkemyksiä käsitellä juuri lainkaan. Esimerkki kuvaa hyvin tutkimushavaintoja yleisemminkin: samoin kuin vanhemmat, myös hallinto-oikeudet hyödynsivät lapsen mielipidettä päätöksissään erityisesti silloin, kun se tuki omaa ratkaisua. Useimmiten oli kyseessä tilanne, jossa lapsi vastusti huostaanoton lakkauttamista ja hallinto-oikeus päätyi samaan ratkaisuun.

7. Johtopäätöksiä

Hakiessaan huostaanoton lakkauttamista asianosaiset, yleensä lapsen vanhemmat, kokevat, ettei huostaanoton jatkaminen ole syystä tai toisesta tarpeellista. Jos viranomainen kuitenkin arvioi tilanteen toisin, asianosaisten oikeusturvakeinona on saattaa erimielisyys hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Oikeusturvakeinona valitusta käyttävät lähinnä vanhemmat, jotka turvautuvat tilanteessa lähes poikkeuksetta oikeudelliseen apuun. Avustajien käyttö lastensuojeluasioissa onkin kasvanut merkittävästi 2010-luvulla.⁴³ Avustajat edustavat kui-

43 Esimerkiksi vuotta 2010 koskevassa tutkimusaineistossa avustaja oli mukana 46 prosentissa asioita. Ks. de Godzinsky 2012a, s. 87-88.

tenkin lähinnä vanhempia. Lapsella on oma avustaja tai edunvalvoja edelleen harvoin. Avustajien käytön lisääntyminen on yksi *oikeudellistumisen* indikaattori.⁴⁴ Usein lastensuojelun oikeudellistumisesta puhutaan kriittisessä tai arvostelevassa merkityksessä. Tässä artikkelissa ei oteta ilmiöön kantaa puolesta tai vastaan, vaan ainoastaan todetaan sen olevan vahva elementti *myös perheen jälleenyhdistämistä koskevissa erimielisyyksissä*. Se, mikä merkitys esimerkiksi avustajien määrän kasvulla on oikeusturvan kannalta, riippuu lopulta monista asioista, muun muassa avustajien hallintoprosessin ja lastensuojelun asiantuntemuksesta.⁴⁵

Perheen jälleenyhdistämisen erimielisyyssasetelmia hallitsi valittajien näkemys siitä, että huostaanoton tarvetta aiheuttaneet tekijät ovat poistuneet, tai niitä ei alun perinkään ole ollut olemassa. Lisäksi valittajat esittivät alkuperäisen perheyhteyden palauttamisen perusteluna, että lapsi ”haluaa kotiin äidin luo”. Hallinto-oikeudet arvioivat esitettyjä väitteitä pääsääntöisesti toisin kuin valituksessa ja vain harva valitus menestyi. Perheen jälleenyhdistämisen erimielisyyksien ratkaisuna valitukset toimivat niin ollen valittajien näkökulmasta heikosti. Kun lastensuojeluviranomaiset ja hallinto-oikeudet tekevät ratkaisunsa lähtökohtaisesti saman tosiasia-aineiston perusteella, ja kun molempien tahojen arviointia ohjaa sama lastensuojelulain sääntely, olisikin erikoista, jos ne päättyisivät kovin usein toisistaan täysin poikkeaviin lopputuloksiin. Yhdenmukaiset ratkaisut voidaan siten nähdä osoituksena siitä, että samat tosiseikat johtavat samoihin johtopäätöksiin, pikemmin kuin siitä, että hallinto-oikeudet kumileimasimen tavoin sinetöisivät lastensuojeluviranomaisten päätöksiä, kuten toisinaan on esitetty.⁴⁶ Tätä vastaan puhuu myös se, että 15 prosenttia tutkimusaineiston valituksista hyväksyttiin kokonaan tai osittain.⁴⁷

Koska valtaosa valituksista kuitenkin hylätään, asianosaisten näkökulmasta valitus ei näyttäyty kovin tehokkaana oikeusturvakeinona. Samaan suuntaan viittaa se, että useissa tutkimusaineiston tapauksissa erimielisyys tai konflikti suhteessa lastensuojelun ratkaisuihin oli kestänyt jo pidempään: usein jo huostaanotto oli ollut tahdonvastainen ja monissa tapauksissa oli lisäksi viitteitä siitä, että saman lapsen asioista oli valitettu aikaisemminkin. Erimielisyyskokemukset ja valitukset näyttivät siten jossain määrin kasaantuneilta ja pitkittyneiltä. Perinteistä oikeudenkäyntiä ei pidetä kovin tehokkaana keinona ratkaista pitkittyneitä konflikteja, vaan se on omimmillaan selkeämpien oikeusriitojen ratkaisussa.⁴⁸ Erityisen tärkeää erimielisyyden taustalla olevan konfliktin poistuminen tai lieventyminen on tilanteissa, joissa riidan osapuolten on jatkettava yhteistyötä oikeuden päätöksen jälkeenkin, kuten esimerkiksi lastensuojelussa. Erimielisyyden jäljet ulottuvat valittajien ja sosiaalityöntekijöiden ja muiden lastensuojelun työntekijöiden suhteita pidemmälle: ne vaikuttavat huostaanotettuun lap-

44 Oikeudellistumisella viitataan yleensä siihen, että oikeus tunkeutuu yhä laajemmin elämänalueille, jotka aiemmin ovat olleet sääntelemättömiä tai vain vähän säänneltyjä ja säädösten, lakimiesten ja oikeudenkäyntien määrät lisääntyvät. Oikeudellistumisesta ks. esim. Aer 2000, s. 15–16, Tala 2004, s. 390, Kivivuori 2006, s. 157 ja Ervasti 2012, s. 45–49. Ks. myös Koulu 2014, s. 397 ja Kaldal 2010, s. 24–25.

45 de Godzinsky 2012b ja Toivonen ym. 2019.

46 Ks. kriittistä kootusti Toivonen 2017, s. 92. Alkuperäisen huostaanottopäätöksen oikeellisuutta ei puolestaan tutkita enää tässä oikeudenkäynnissä.

47 Yleinen hyväksymisprosentti hallinto-oikeuksissa oli vuonna 2018 noin 22 prosenttia. Eniten valituksia hyväksyttiin ympäristöasioissa (31 %). OM 2019:8. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018.

48 Ks. tarkemmin Ervasti – Nylund 2014, s. 43–51. Jako ei ole yksiselitteinen, sillä usein oikeudellinen riita ja sen taustalla oleva konflikti ovat toisiinsa kietoutuneita ja juridinen riita voi olla konfliktikierteen ilmentymä tai toisinpäin.

seen ja hänen sijaishuollossa viettämäänsä lapsuuteen.

Pitkittyneet erimielisyydet ja konfliktit ratkeavat harvoin yksin lakipykälien avulla, ilman, että pureudutaan myös niiden taustalla oleviin tekijöihin. Erilaiset sovinnolliset menettelyt voivat soveltua tähän perinteistä tuomioistuinmenettelyä paremmin.⁴⁹ Erimuotoisesta sovitte-
telusta joidenkin lastensuojeluasioiden käsittelyssä on hyviä kokemuksia eri maista.⁵⁰ Kokemukset tulevat mm. Yhdysvalloista ja Kanadasta, joissa tuomioistuin tekee lastensuojelun päätökset, joten erimielisyyksillä ei ole samanlaista kerroksellisuutta tuomioistuimen ja sosiaalitoimen välillä kuin Suomessa. Sovinnollisten menettelytapojen soveltamisessa on siis otettava huomioon suomalaisen lastensuojelun erityispiirteet ja esimerkiksi huostaanottopäätöksenteon kansainvälinen erityislaatu. Ajatus on, että sovinnollisille menettelyille tyypillisessä luottamuksellisessa ja avoimessa ilmapiirissä voidaan oikeudenkäyntiä helpommin käsitellä lastensuojelulle tyypillisiä tilannesidonnaisia ja monimutkaisia ristiriitoja. Sovinnollinen riidanratkaisu ei luonnollisestikaan ole vastaus kaikkiin perheenjälleenyhdistämiserimielisyyksiin ja sen käyttöön liittyy myös oikeusturvan kannalta riskialttiita kohtia.⁵¹ Erityinen haaste sovinnollisissa menettelyissä on tuomioistuinprosessien tapaan se, kuinka saada lapsen – huostaanotto-
prosessin päähenkilön – näkökulma ja tarpeet esille, sillä käytännössä lapsen asema on ollut heikko sekä sovinnollisissa menettelyissä että tuomioistuin-
käsittelyissä.⁵²

Lapsen asemaan ja lapsen edun arviointiin liittyvät haasteet tulivat esille myös tässä tutkimuksessa. Ensinnäkin hallinto-oikeudet arvioivat lapsen etua yleensä suppeasti yhden tai korkeintaan muutaman eri elementin valossa, kuten myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu.⁵³ Päätösten perusteluita dominoi huostaanoton vaarantamisedellytyksen (lapsen terveyteen ja kehitykseen kohdistuvat uhkatekijät) dokumentointi, ilman, että uhkatekijöiden merkitystä varsinaisesti arvioidaan lapsen edun näkökulmasta. Toiseksi lapsen näkemykset tulivat osaksi lapsen edun mukaista ratkaisua ensisijaisesti silloin, kun ne tukivat hallinto-oikeuden lopputulemaa ja kun lapsi oli yli 12-vuotias. Näyttää siis siltä, ettei lastensuojelun taustalla oleva lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen tavoite kaiken ikäisten lasten oikeudesta osallistua oman etunsa mukaisen ratkaisun tekemiseen täysin toteudu, tai ainakaan se ei tule näkyväksi.⁵⁴ Myös vanhemmat käyttivät hallinto-oikeuksien tapaan lapsen näkemyksiä lähinnä omien näkemystensä tukena. Päinvastaisessa tilanteessa lasten voi olla hyvin vaikea saada näkemyksiään esille.⁵⁵

49 Ks. Suomesta yksityisoikeuden puolelta Auvinen 2006, Gottberg 2006 ja Linnanmäki 2019. Julkisoikeudellista sovitte-
telua ovat pohtineet Toivonen – Salminen 2016 ja Toivonen 2017.

50 Kootusti ks. Crush 2007. Ks. myös Strandbu – Thornblad 2015, s. 271-291. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Kanadassa käytössä olevaa Child Protection Mediationia (CPM) voidaan käyttää kaikissa lastensuojeluasi-
oissa ja missä tahansa asian käsittelyvaiheessa. Myös perheen sisäisiä konflikteja voidaan sovitella. Sovitte-
lussa katse on tulevaisuudessa ja siinä osapuolet, myös lapsi, voivat oppia neuvottelu- ja konfliktinratkaisut-
aitoja. Menettelyä johtaa koulutettu, neutraali osapuoli ilman päätöksentekovaltaa. Hänen tehtävänsä on avustaa
osapuolia saavuttamaan tietoon perustuva ja yhteisesti hyväksytty tavoite, jolla varmistetaan lapsen etu ja
kaikkien perheenjäsenten turvallisuus. Perheen jälleenyhdistäminen on yksi sovitte-
telun tavoitteista, mutta lapsen hyvinvointi ja etu ohjaavat sovitte-
telua, vaikka ne merkitsisivät sitä, että lapsi jää sijaishuoltoon. Ks. Rosen-
baum 2011, s. 311.

51 Ks. esim. Toivonen – Salminen 2016, s. 295-297 ja s. 301-302.

52 Dennison 2010, s. 178 ja Rosenbaum 2011, s. 320.

53 Lapsen edun arvioinnista yleisesti ks. esim. Parsons 2010, s. 11-13, Knuutila – Heiskanen 2014, s. 319, Ha-
kalehto 2016, s. 444 ja Sormunen 2016, s. 179-181. Lapsen edun arvioinnista lastensuojelussa ks. de God-
zinsky 2012a, s. 119 ja 2014, s. 55.

54 Ks. myös de Godzinsky 2014, s. 40 ja Pösö – Enroos 2017.

55 Hakalehto 2018, s. 50-54.

Kolmanneksi päätöksistä pääsääntöisesti puuttui lapsen edun vertailu eri toimenpidevaihtoehtojen (koti/sijaishuoltopaikka) välillä. Siksi esimerkiksi valituksissa esitetty sijaishuoltopaikkaa koskeva kritiikki voi jäädä käsittelemättä hallinto-oikeuden päätöksissä. Lainsäätäjän vaatimus vertailevan arvion tekemisestä perustuu kuitenkin siihen, että lapsen asumista ja sijaishuoltoa koskevan ratkaisun tulee aina toteuttaa lapsen etua enemmän kuin kotiin palaamisen. Vertailevan arvion tarkoitus on tehdä tämä vaatimus näkyväksi. Tämä on erityisellä tavalla merkityksellistä perheen jälleenyhdistämistä koskevassa asiassa, jossa valittajien näkemyksen mukaan lapsen olisi parempi varttua vanhempinsa tarjoamassa kodissa.

Viranomaisjärjestelmässä koettuun oikeudenmukaisuuskokemukseen vaikuttaa ennen kaikkea se, että on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon, prosessi koetaan puolueettomaksi, päätöksentekijä koetaan rehelliseksi, ihmistä kohdellaan kunnioittavasti ja kohteliaasti, viranomaisten motiivit arvioidaan reiluiksi ja lopputulosta voidaan pitää reiluna.⁵⁶ Emme voi tämän aineiston perusteella tietää, tulivatko näiden tapausten vanhemmat ja lapset vakuuttuneiksi siitä, että heidän esittämänsä erimielisyyden aiheet oli huolellisesti arvioitu, heidän sanomansa oli kuultu ja ymmärretty, ja että lopputulos oli oikeudenmukainen. Voimme kuitenkin ajatella, että ainakaan ne vanhemmat, jotka olivat valittaneet uudestaan lapsensa huostassapidon alkuperäisistä perusteluista nyt tarkastellun valituksen yhteydessä, eivät olleet tulleet vakuuttuneeksi. Huolelliset perustelut olisivat erityisen tärkeitä valittajille hylkäävissä päätöksissä, joita aineiston päätökset suurimmalta osaltaan olivat. Erityisen tärkeää kuvittelisi perustelujen olevan niissä tapauksissa, joissa huostaanoton edellytykset olivat poistuneet, mutta huostaanoton jatkaminen oli siitä huolimatta hallinto-oikeudessa arvioitu lapsen edun mukaiseksi. Vaikka huostaanoton purkua ja perheen jälleenyhdistämistä koskevat erimielisyydet eivät varmastikaan täysin poistu lapsen edun tarkemmalla sanottamisella, tekee sanottaminen ratkaisusta selkeämpiä. Kun on kyse niin inhimillisesti, yhteiskunnallisesti ja oikeudellisesti jännitteisestä asiasta kuten huostaanotetun ”lapsen haluamisesta äidin luo”, on kaikkien osapuolien hyvä tietää, miksi julkisen vallan edustajat eivät näe sitä lapsen edun mukaisena asiana.

Abstract in English

“WANTS TO BE WITH HER MOTHER” – DISAGREEMENT AND THE BEST INTEREST OF THE CHILD IN APPEALS AND ADMINISTRATIVE COURT DECISIONS

Taking a child into care is among the most difficult decisions in child welfare. It is equally demanding to decide whether the care order should be terminated or not. The article explores this disagreement (appeals) and the way administrative courts respond to it. According to the results of our study, courts typically assess the facts of the case in the same way as child welfare authorities. It remains a particular challenge how to make the appeal system accessible for children and children’s views extensively included in the judgements.

Keywords: Child welfare, termination of care orders, family reunification, appeals to administrative courts/disputes, best interest of the child, (perceived) procedural justice

56 Thibaut – Walker 1975. Ks. myös de Godzinsky – Aaltonen 2013.

Lähteet

- Aer, Janne, Lastensuojeluoikeus. Sanoma Pro Oy 2012.
- Aer, Janne, Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa. Lakimiesliiton kustannus 2000.
- Araneva, Mirjam, Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum Pro 2016.
- Auvinen, Maija, Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2006.
- Berrick, Jill – Peckover, Sue – Pösö, Tarja – Skivenes, Marit, The formalized framework for decision making in child protection care orders: A cross-country comparison. *Journal of European Social Policy* 25(4) 2015, s. 366–378.
- Burns, Kenneth – Pösö, Tarja – Skivenes, Marit (toim.), Child welfare removals by the state: a cross-country analysis of decision-making systems. Oxford University Press 2017.
- Crush, Linda, When Mediation Fails in Child Protection: Lessons for the Future. *Canadian Journal of Family Law* (Vol 23) 2007, s. 55–91.
- Dennison, Gráinne, Is Mediation Compatible with Children’s Rights? *Journal of Social Welfare and Family Life* (Vol. 2) 2010, s. 69–182.
- Eronen, Tuija, Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. *Terveys ja hyvinvoinnin laitos* 4/2013.
- Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna, Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita 2014.
- Ervasti, Kaijus, Laki, konflikti, tuomio. Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä. Edita 2012.
- Farmer, Elaine, Reunification from Out-of-Home Care. A research overview of good practice in returning children home from care. University of Bristol 2018.
- de Godzinsky, Virve-Maria, Huostaanottoasiat hallinto-oikeudessa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottoasioiden päätöksentekomenettelystä. *Tutkimuksia* 260, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2012 (2012a).
- de Godzinsky, Virve-Maria, Avustajat huostaanottoasioiden hallinto-oikeuskäsittelyssä. *Defensor Legis* 1/2012, s. 92–103. (2012b).
- de Godzinsky, Virve-Maria – Aaltonen, Mikko, Koettu oikeudenmukaisuus hallintotuomioistuimissa. *Tutkimustiedonantoja* 121, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2013.
- de Godzinsky, Virve-Maria, Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuden päätöksissä. *Tutkimuksia* 267, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014.
- de Godzinsky, Virve-Maria, Kohti lapsiystävällisempää oikeudenkäyttöä. *Lakimies* 6/2015, s. 856–878.
- Gottberg, Eva, Huoltoriita ja lapsen asumiseen liittyvät kiireelliset ratkaisut. *Defensor Legis* 6/2006.
- Hakalehto, Suvianna, Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent 2018.
- Hakalehto, Suvianna, Lapsen edun arviointi korkeimman oikeuden perheoikeudellisissa ratkaisuissa. *Defensor Legis* 3/2016, s. 427–445.
- HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Heino, Tarja – Hyry, Sylvia – Ikäheimo, Salla – Kuronen, Mikko – Rajala, Rika, Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, tausta, palvelut ja kustannukset. *HuosTa* –hankkeen (2014-2015) päätulokset. *THL* 3/2016.
- Heiskanen, Heta-Elena – Knuutila, Reija, Lapsen etu viranomaistoiminnassa: katsaus eräisiin Maahanmuuttoviraston viimeaikaisiin kielteisiin päätöksiin. *Oikeus* 3/2014, s. 314–321.
- Helavirta, Susanna, Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä* (toim. Rosi Enroos – Tarja Heino – Tarja Pösö), *Vastapaino* 2016, s. 188–223.
- Hiitola, Johanna – Heinonen, Hanna, Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. *THL* 46/2009.

- Hoikkala, Susanna – Heinonen, Hanna, Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Lastensuojelun Keskusliitto 2013.
- Huhtanen, Raija, Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä (toim. Rosi Enroos – Tarja Heino – Tarja Pösö), Vastapaino 2016, s. 33–51.
- Hytönen, K. – Malinen, A. – Salenius, P. – Haikari, J. – Markkola, P. – Kuronen M. – Koivisto, J., Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriö, Raportteja ja muistioita 2016:22.
- Kaldal, Anna, Parallella processer. En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårnads- och LVU -mål. Jure Förlag AB 2010.
- Kivivuori, Janne, Oikeudellistuva yhteiskunta – esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. Oikeus 2/2006, s. 157–177.
- Koulu, Sanna, Lastensuojelun sopimuksellisuus ja lapsen asema. Teoksessa Lapsen oikeudet lastensuojelussa (toim. Suvianna Hakalehto – Virve Toivonen), Kauppakamari 2016, s. 242–272.
- Koulu, Sanna, Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset. Oikeuden rakenteet ja sopivat perheet. Lakimiesliiton kustannus 2014.
- Linnanmäki, Kirsikka, Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa. Alma Talent 2019.
- Marttunen, Matti, Nuorisorikosoikeus. Tutkimuksia 236. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2008.
- Miller, Gale – Holstein, James A., Dispute Domains and Welfare Claims: Conflict and Law in Public Organizations. Jai Press inc 1996.
- Mäenpää, Olli, Hallintoprosessioikeus. WSOYPro 2007.
- OM 2019:8. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018.
- OM 23/2015. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2014.
- OM 10/2016. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2015.
- OM 19/2017. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016.
- Parsons, Annika, Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu 2010.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. painos. Talentum 2018.
- PeVL 58/2006. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä lastensuojelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Pitkänen, Mia, Yhteiseen elämään. Huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä. Lisensiaatintutkimus. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto 2018.
- Pitkänen Mia, Vastuun paikka! – Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Julkaisu 26. Socca ja Heikki Waris -instituutti 2011.
- Puustinen-Korhonen, Aila – Pösö, Tarja, Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3.
- Pösö, Tarja – Enroos, Rosi, The representation of children’s views in the Finnish court decisions of care orders. International Journal of Children’s Rights, 25 (2017), s. 736–753.
- Rosenbaum, Anne Elizabeth, Embracing the Strengths and Overcoming the Weaknesses of Child Protection Mediation. UC Davis Journal of Juvenile Law & Policy (Vol. 15) 2011, s. 299–346.
- Shavell, Steven, The appeals process as a means of error correction. The Journal of Legal Studies 24 (2) 1995, s. 379–426.
- Shaw, Lori-Anne, Divorce Mediation Outcome Research: A Meta Analysis. Conflict Resolution Quarterly (Vol. 27) 2010, s. 447-467.
- Siltala, Raimo, Empirismän haaste – ajatuksia yhteiskuntatieteellisen metodin soveltamisesta lainopissa. Oikeustiede Jurisprudentia XXX. Juhlajulkaisu Aulis Aarnio 1997, s. 279–290.

- Skivenes, Marit – Sørsdal, Line Marie, *The Child's Best Interest Principle across Child Protection Jurisdictions. Teoksessa Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy* (toim. Asgeir Falch-Eriksen – Elisabeth Backe-Hansen), Palgrave Macmillan 2018, s. 59–88.
- Sormunen, Milka, *In All Actions Concerning Children”? Best Interest of the Child in the Case law of the Supreme Administrative Court of Finland. International Journal of Children's Right's* (Vol. 24) 2016, s. 155–184.
- STM 2013:19. *Toimiva lastensuojelu. Selvitystyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013.*
- Strandbu, Astrid – Thørnblad, Renee, *Hva står på spill? Barn deltagelse og budskap i mekling. Fokus på familien* 4/2015, s. 271–291.
- Tala, Jyrki, *Lainsäädäntötutkimus – turhaa vai tarpeellista? Oikeus* 4/2004, s. 378–397.
- Thibaut, John – Walker, Laurens, *Procedural Justice. A Psychological Analysis. Hillsdale NJ, Erlbaum* 1975.
- THL 9/2018. *Tilastoraportti. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot.*
- THL 17/2018. *Tilastoraportti. Lastensuojelu.*
- Toivonen, Virve – Kalliomaa-Puha, Laura – Muhonen, Jatta – Haarla-Muhonen, Anne, *Ammattilaisten yhteistyö huostaanottoasioissa. Defensor Legis* 17/2019, s. 44-57.
- Toivonen, Virve, *Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Alma Talent* 2017.
- Toivonen, Virve – Salminen, Kirsikka, *Sovinnolliset menettelyt vaihtoehtona lastensuojeluasioissa. Teoksessa Lapsen oikeudet lastensuojelussa* (toim. Suvianna Hakalehto – Virve Toivonen), Kauppakamari 2016, s. 274-307.
- Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012. *Lastensuojelu.*
- Yleiskommentti No. 14. *Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14 lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRV/C/GC/14) 2013.*